

ULUSLARARASI SOSYAL ARAŞTIRMALAR DERGİSİ THE JOURNAL OF INTERNATIONAL SOCIAL RESEARCH

Cilt: 13 Sayı: 69 Mart 2020 & Volume: 13 Issue: 69 March 2020
www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581
Doi Number: <http://dx.doi.org/10.17719/jisr.2020.3945>

TÜRKİYE TÜRKÇESİ DİLBİLGİSİNDE YARGI JUDGEMENT IN MODERN TURKISH GRAMMAR

Çiğdem KALEGERİ*
Hürriyet GÖKDAYI**

Öz

Türkiye Türkçesi dil bilgisi kaynaklarında tümcenin tanımı, açıklaması ve sınıflandırılmasında yargı terimine başvurulmaktadır. Ancak dil bilgisi kaynaklarında yargının tanımlanmadan kullanılması bahsi geçen hususlarda sorun yaratmaktadır. Bu sorunun ortadan kaldırılabilmesi için öncelikle yargının tanımının ve açıklamasının yapılması gerekmektedir.

Bu amaçla, öncelikle dil bilgisi kaynaklarında yargının tanımı ve kullanımı üzerinde durulmuştur. Yargı teriminin dil bilgisi ve dilbilim sözlüklerindeki tanımları araştırılmış, bu kaynakların çoğunda da yargının tanımının yapılmadığı tespit edilmiştir. Dil bilgisindeki bu kaynak eksikliği, felsefe sözlükleriyle giderilmeye çalışılmıştır. Türkiye Türkçesi dil bilgisi kaynakları yargıyı tümcenin türlere ayrılmasının açıklamasında da kullanmaktadır. Bu sebeple, dil bilgisi kaynakları taranarak konuyla ilgili bilgiler derlenmiş ve değerlendirilmiştir.

Yargının tanımı ve kapsamıyla ilgili daha açık bir fikir edinebilmek için sözcüğün kökenin incelenmesi uygun görülmüştür. Böylece sözcüğün günümüzdeki anlamı ile ilk anlamı arasında bir bağlantı kurmanın ve dil bilgisindeki yargı teriminin kapsamını saptamanın mümkün olabileceği düşünülmüştür. Son olarak tüm bu incelemelerden elde edilen veriler ışığında yargı teriminin tanımı ve kapsamı ile ilgili bir sonuca varılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Türkiye Türkçesi, Yargı, Yüklem, Cümle, Çekimli Eylem.

Abstract

Turkey Turkish grammars refers to the term of judgement in the definition, explanation and classification of the sentence. But the use of the judgement in the grammar sources without defining it creates problems in these issues. In order to eliminate these problems, the definition and explanation of the judgement should be made first.

For this purpose, the definition of the judgement in grammar sources is emphasized primarily. The definitions of the term "judgement" in grammar and linguistic dictionaries were investigated and it was found that the definition of the judgement was not made in most of these sources. This lack of resources in grammar has been tried to be solved with the dictionaries of philosophy. Modern Turkish grammar resources use the judgement in the explanation and the classification of the sentence. For this reason, grammar sources were scanned and the relevant information was compiled and evaluated.

In order to get a clear idea about the definition and content of the term "judgement", it is considered appropriate to examine the origin of the word. In this way, it is possible to establish a connection between the present meaning and the previous meaning of the word and to determine the content of the term "judgement" in grammar. Finally, in the light of the data obtained from all these investigations, a conclusion has been reached on the definition and content of the term of judgement.

Keywords: Modern Turkish, Judgement, Predicate, Sentence, Finite Verb.

*Öğr. Gör. Dr., Mersin Üniversitesi, Rektörlük Türk Dili Bölümü, email: ckalegeri@mersin.edu.tr

**Prof. Dr., Mersin Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, email: hgokdayi@mersin.edu.tr

Giriş

Türkiye Türkçesi dil bilgisi kaynaklarında “yargı” teriminden tümcenin tanımlanması ve türlere ayrılmasında yararlanıldığı görülmektedir. Birçok kaynakta tümcenin tanımının ve açıklamasının yapılması için yargı terimine başvurulmaktadır. Ayrıca tümce türlerinin belirlenmesinde de yargı bir ölçüt olarak kullanılmaktadır. Ancak araştırmacıların bu hususta farklı görüşlere sahip oldukları görülmektedir. Örneğin içerisinde eylemsi ya da şart kipiyle çekimlenmiş bir eylem bulunan yan tümcelerle kurulan tümcelerin yargı bildirip bildirmediği, dolayısıyla birleşik olup olmadığı bu konulardan birisidir. Bu gibi hususların aydınlatılabilmesi için yargı teriminin tanımının ve açıklamasının yapılması gerekmektedir. Yazıda öncelikle dil bilgisi kaynaklarında yargının tanımı, sonra kullanımı üzerinde durulacak, ardından da yargı sözcüğünün kökeni araştırılacaktır. Elde edilen verinin değerlendirilmesi ve ulaşılan sonuçlar ile yazı tamamlanacaktır.

2. Dil bilgisi Kaynaklarında Yargı Teriminin Tanımı

Türkiye Türkçesi dil bilgisi kaynaklarının büyük bir bölümünde araştırmacıların yargı terimini tanımlamadan kullandıkları görülmektedir. Bu sebeple, çalışmanın başında yargı teriminin dil bilgisi ve felsefe sözlüklerinde yer alan tanımlarının verilmesi uygun olacaktır. Ancak ulaşılabilen dil bilgisi ve dilbilim sözlüklerinin çoğunda yargının tanımı yapılmamıştır. Dil bilgisindeki bu kaynak eksikliği, felsefe sözlükleriyle giderilmeye çalışılmıştır.

Yargı teriminin tanımını yapan dil bilgisi sözlüklerinden biri Korkmaz’a aittir. Korkmaz’ın (2003) *Gramer Terimleri Sözlüğü*’nde yaptığı yargı tanımı şöyledir: “Yüklem bir duyguyu, bir düşünceyi, bir isteği veya bir durumu, bir oluş ve kılışı karar olarak bildirmesi: gelecek, okuyacağız, alsın, çalış, durakladı, kavradın, yorulacaksın, sakıncasızdır vb.” Hatiboğlu (1972) *Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*’nde ve Koç (1992) *Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*’nde yargıyı, “Yüklemle bildirilen karar ya da düşünce.” biçiminde tanımlamıştır. Hengirmen’in (2009) *Dilbilgisi ve Dilbilim Terimleri Sözlüğü*’ndeki yargı tanımı ise şu şekildedir: “Cümlelerde yüklemcil öge üzerinde odaklanan, özne ve tümleçlerle tamamlanan bilgi bütünü.”

Dil bilgisi ve dilbilim sözlüklerinden sonra felsefe sözlüklerinde yer alan yargı tanımlarına bakmak yararlı olacaktır. Rosenthal ve Yudin (1972, 513), yargı terimini şöyle tanımlamışlardır: “objeler hakkında, objektif olarak ya doğru ya da yanlış olması gereken bazı iddialar öne süren ve beyan edici bir cümle halinde ifade edilmiş olan bir fikir.” Rosenthal ve Yudin (1972, 513), tanımlarında, yargının doğru ya da yanlış olarak nitelendirilebilecek bir fikrin tümce olarak somutlaştırılması olduğunu ifade etmişlerdir. Araştırmacılara göre, her varsayım bir yargıdır ve doğru ya da yanlış bir değer taşımaktadır. Doğru ya da yanlış olarak değerlendirilemeyen emir, soru gibi fikirler yargı değildir.

Hançerlioğlu (1982, 453), yargı teriminin tanımını şu şekilde yapmıştır: “Herhangi bir şeyi olumluyan ya da yadsıyan düşünsel edim.” Hançerlioğlu (1982, 454), yargı ile mantıktaki önermeyi eşanlamlı kabul etmiştir. Araştırmacıya göre önerme, yargının söze dökülmüş yani tümce hâline getirilmiş şeklidir. Ancak her tümce bir önerme veya yargı olmayabilir. Bir tümcenin yargı bildirmesi için bir en az iki ögesinin bulunması gerekir. Bu ögeler özne ve yüklem ve birbirlerine koşulla bağlanırlar.

Rosenthal ve Yudin’in (1972) tanımındaki fikrin tümce olarak somutlaştırılması işi, Akarsu’nun (1988) tanımında “dille anlatım” şeklinde yer almaktadır. Akarsu (1988, 196), yargı teriminin tanımını şu şekilde yapmıştır: “Bir şeyin ya da iki şey arasındaki bağıntının gerçekliğini evetleyen ya da değilleyen düşünsel edim; dille anlatımı → önermedir.”

Cevizci’nin (2005, 1749) yargı terimi ile ilgili yaptığı tanım, Akarsu’nun (1988) tanımına benzer niteliktedir. Bu tanımda da yargının doğruluk ve yanlışlık değeri üzerinde durulmuştur (2005, 1749): “1. Zihnin belli bir içeriği bir şey hakkında olumlama ya da inkâr etme edimi. Buna göre, bir yargının geleneksel olarak bir yüklemi, bir sıfat ya da özelliği bir özne hakkında tasdik ya da inkâr ettiği, olumladığı veya olumsuzladığı söylenir. Bununla birlikte, günümüzde, bu, iki terim ve yüklemleme bağıntısıyla sınırlanmayıp, bir bağıntının belirli terimler arasında olumlanmasını ya da inkârını ifade eder. 2. Bir tümcenin ya da önermenin doğruluk veya yanlışlığını belirleme işlemi.” Cevizci’ye (2005, 1749) göre, yargı, gözlemlenen verilerden yola çıkarak bunlar arasında bağlantılar kuran bir düşünme işlemidir. Yargı dil dışı gerçeklikte yani insan zihninde ortaya çıkar. İnsan bilinci, dikkatini bir varlığa ya da nesnel olan bir şeye yönelttiği zaman yargı söz konusu olur.

Daha önce de belirtildiği gibi, dil bilgisi kaynaklarında yargı terimi tanımı yapılmadan kullanılmıştır. Yargı teriminin tanımlandığı az sayıda dil bilgisi sözlüğünde ise “yüklem bir duygu, düşünce, arzu, karar bildirmesi” ifadesi tanımların ortak noktası olarak karşımıza çıkmaktadır. Bununla

birlikte, felsefe sözlüklerindeki yargı tanımlarının birbirlerine benzer oldukları görülmektedir. Yargının belli bir şeyi ya da iki şey arasındaki bağlantıyı olumlayan veya yadsıyan, doğrulayan ya da yanlışlayan düşünsel edim olduğu görüşü, buradaki tanımların ortak noktasıdır.

Yargı terimiyle ilgili açıklamalardan sonra bu terimin dil bilgisi kaynaklarında tanımlanmadığı halde Türkiye Türkçesinde tümcenin tanımı ve sınıflandırılmasında bir kıstas olarak kullanıldığı ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla çalışmamızın bu aşamasında çeşitli araştırmacıların yargı terimini nasıl kullandıkları ve bu terim ile ilgili görüşlerine yer vermek uygun olacaktır.

3. Dil bilgisi Kaynaklarında Yargı Teriminin Kullanımı

Türkiye Türkçesi dil bilgisi kaynakları yargıyı başlıca iki konunun açıklamasında kullanmaktadır. Bu konular tümcenin tanımı ve türlere ayrılmasıdır. Dil bilgisi kaynakları tarandığında yargının tümce tanımının başat ölçütlerinden birisi olduğu kolayca söylenebilir. Ayrıca yargı kavramından tümcenin türlere ayrılmasında da yararlanıldığı görülmektedir. Alanyazında konuyla ilgili bilgilerin derlenerek değerlendirilmesiyle bu iki hususun belirginleştirilmesi yazının amacına ulaşması için yararlı olacaktır.

3.1. Yargı ve Tümce

Türkiye Türkçesi dil bilgisi kaynaklarında, çeşitli tümce tanımlarıyla karşılaşmaktadır. Bu tanımlar içinde en büyük grup yargıyı esas alan tümce tanımlarından oluşmaktadır. Ergin (2005, 401), tümceyi "bir fikri, bir düşünceyi, bir hareketi, bir duyguyu, bir hadiseyi tam olarak bir hüküm halinde ifade eden kelime gurubu" biçiminde tanımlamıştır. Araştırmacıya göre tümce bir yargı grubudur ve tümcenin temel işlevi yargı ifade etmektir. Tümcedeki yargıyı bildiren ise çekimli eylemdir.

Karahan'a (1994, 21) göre, tümce kavramı, yargı kavramı ile eş değerdir. Yargı bildiren her sözcük ve sözcük grubu bir tümcedir. Karahan, sözlüklerde "yargı, hüküm" sözcüklerine verilen anlamlardan birinin "sonucu verilen, sonucu bildirilen karar" olduğunu ifade etmiştir. Bu kararı tümcenin yüklemi bildirir. Yargı ifadesi bir sözcüğe ya doğrudan ya da çekim ekleriyle yüklenir. Karahan'a (2000, 17) göre yapılan bütün tümce tanımları "yargı" temeline dayanmaktadır. Yargı bildiren bir sözcük ya da sözcük grubu, bu hâliyle tümce niteliği kazanmaktadır. Karahan (2000, 17), yargı ile ilgili şu açıklamayı yapmıştır: "Yargı, vurgu veya ekle sağlanan bir "bitmişlik" ifadesidir. Bazı gramer kitaplarında fiilden yapılmış, ancak yargı bildirmeyen unsurlara "yan yargılı"lık, "yarım yargılı"lık niteliği verilmiştir. Meselâ Banguoğlu'na göre "yarım yargı" bitmemiş fiil yargısıdır ve tek başına tam bir yargı ifade etmez. Hâlbuki yargı ve yargısızlığın, yani bitmişlik ve bitmemişliğin "yan"ı, "yarım"ı olamaz.

Bozkurt (1995, 161), tümcenin bir yargı ile bittiğini ifade ettikten sonra geleneksel dil bilgisinin yüklem yargıya bağlanış biçimini anlam olarak değerlendirdiğini belirtmiştir. Araştırmacıya göre ise bu durum iletinin yargıya bağlanmasıdır. Araştırmacı, yargıyı dört başlıkta incelemiştir: 1- Soru Tümcesi, 2- Olumlu Tümce, 3- Olumsuz Tümce, 4- Ünlem Tümcesi. Araştırmacı, bir işin, edimin gerçekleştiğini anlatırken olumlu tümceler kurulduğunu, olumlu tümcenin olumlu yargı bildirdiğini ifade etmiştir. Bozkurt'a (1995, 168-169) göre hem biçim hem anlam bakımından olumlu tümceler kurulabilir ve bu durumda yüklem olumlu bir eylem ya da olumlu bir yargı bildiren ad soylu bir sözcük olabilir. Olumsuz tümce ise bir işin yapılmadığını, bir olayın gerçekleşmediğini bildirmek için kurulur.

Özkan ve Sevinçli (2008, 91) de tümceyi yargı grubu olarak nitelmişler ve içinde yargının bulunmadığı sözcük topluluklarının tümce oluşturmadığını ifade etmişlerdir. Bu iki araştırmacıya göre, "bir düşünceyi, bir duyguyu, bir hareketi, bir olayı, bir isteği tam bir hüküm halinde ifade eden kelime veya kelime dizisine cümle denir." Yani tümce, sözü dinleyende soruya yer bırakmayacak biçimde, haber ya da dilek yoluyla yargı bildiren sözcükler dizisidir. Özkan ve Sevinçli (2008, 92) tümce açıklamalarında Karahan'ın itiraz ettiği "tam yargı" terimini kullanmışlardır. Araştırmacılara göre, sözcük grupları tam bir yargı ifade etmez. Tam yargı ifade etme işi ancak tümceye aittir. Bunun için çekimli bir eylem yeterlidir. Çekimli eylem, yargıyı şekle, zamana ve kişiye bağlar. Çekimli bir eylem tek başına da tümce değeri taşıyabilir ve sonundaki kişi eki kişiyi de belirttiğinden aynı zamanda özneyi de bildirir. Tümcede yargıyı üzerinde taşıyan asıl unsur yüklemidir.

Özkan (2013, 3), anlatımda tümcenin büyük önem taşıdığını, çünkü tümcenin anlatımın temel kalıbı olduğunu ifade etmektedir. Sözcükler ve sözcük grupları kendilerine özgü bir anlam ifade etmekle birlikte tek başlarına dilek, duygu ya da düşünce bildirmezler. Yani bir yargı ifade etmezler. Özkan'ın bu açıklamasından yargının "tek başına dilek, duygu ya da düşünce bildiren yapılar"da bulunabileceği sonucuna ulaşılmaktadır. Özkan'a (2013, 4) göre, tümce, "en dar anlamıyla bir yargı grubu"dur. Dolayısıyla içinde bir yargı bulunmayan, başka bir deyişle bir düşünceyi, bir duyguyu, bir hareketi, bir olayı, bir isteği

tam bir hüküm hâlinde ifade etmeyen sözcük ya da sözcük grupları tümce olamaz. Tümce, dinleyici yahut okuyucunun zihninde soruya yer bırakmayacak bir yapıdır. Dil bilgisel bakımdan ise çekimli bir eylem tümcenin temelidir. Çekimli eylem yargısını şekle, zamana ve kişiye bağlı olarak karşılar.

Kerimoğlu'na (2016, 242) göre de yargı kip, zaman ve kişiye bağlanmış söz grupları için söz konusu edilebilir. Öbeklerde ise kip, zaman ve kişi çekimine girmiş bir yüklem, dolayısıyla bir yargı yoktur. Bu sebeple "Ali'nin gelmesi" bir öbek iken "Ali geldi." yargılı bir tümcedir.

Tümcenin tanımında yargı teriminden yararlanan diğer dil bilgisi kaynaklarındaki tanımlar da yukarıdakilere benzer niteliktedir: "Bir ya da birçok sözcükten oluşan yargılı anlatım birimi tümcedir" (Atabay, Özel ve Çam, 2003, 17); "Kendi kendine yeten bir yargı bir cümle sayılır" (Banguoğlu, 2000, 522); "Yargılı anlatımların en önemli bölümü tümcelerdir. Bir yargı bildirmek üzere tek başına kullanılan çekimli bir eyleme veya çekimli bir eylemle kullanılan sözcükler dizisine tümce denir" (Hatiboğlu, 1982, 99). Bu tanımlarda da tümcenin yargı ile tanımlandığı görülmektedir.

Tümcenin tanımını yaparken yargı kavramını kullanan başka kaynaklarda da yargıyla birlikte yüklem (çekimli bir eylem) de tanımda yer aldığı görülmektedir. "Bir yargı bildirmek üzere tek başına kullanılan çekimli bir eylem veya çekimli bir eylemle birlikte kullanılan sözcükler dizisi" (Hatiboğlu, 1982, 99), "en az bir tane çekimli fiil alma koşulu ile bir veya daha fazla sayıda sözcüğün ardı ardına dizilmesi" (Başkan, 1988, 145), "bir hüküm, bir düşünce, bir duygu vb. ifade etmek üzere çekimli bir fiille veya sonuna cevher fiili getirilen bir isimle kullanılan kelimeler dizisi" (Topaloğlu, 1994, 48), "bir yargıyı dinleyende soruya yer bırakmayacak şekilde oluş veya kılış bildiren çekimli bir fiille sonuna cevher fiili getirilen ve durum bildiren bir isimle kullanılan kelimeler dizisi" (Delice, 2007) biçimindeki tümce tanımlarında bu durumla karşılaşılmaktadır.

Görüldüğü gibi, Türkiye Türkçesinin dil bilgisi kaynaklarında yargı terimi, tümcenin tanımında temel unsur olarak öne çıkmaktadır. Bu kaynaklarda, "yargı=yüklem=tümce" biçiminde genel bir kabul söz konusudur. Bu kabule göre tümcede, yargı taşıyan unsur yüklem ve yüklem kip, zaman ve kişiye bağlanmış çekimli bir eylem ile oluşturulur. Yüklem, "bitmişlik ifade eder" ve "bir düşünceyi, bir duyguyu, bir hareketi, bir olayı, bir isteği tam bir hüküm hâlinde, sözü dinleyende soruya yer bırakmayacak biçimde" dile getirir.

Araştırmacılar, yargı terimini, tümcenin tanımlanmasının yanında sınıflandırılmasında da temel almaktadır. Tümcelerin basit veya birleşik olarak ayrılmasında yargı sayısı ölçüt alınmaktadır. Bununla birlikte birleşik tümce sınıflandırmalarında da yargı bir ölçüt olarak kullanılmaktadır. Dolayısıyla, dil bilgisi kaynaklarında birleşik tümcenin nasıl tanımlandığı ve açıklandığı önem arz etmektedir.

3.2. Yargı ve Birleşik Tümce

Araştırmacıların Türkiye Türkçesinde birleşik tümcelerle ilgili hemfikir olduğu hususlardan biri, bu tümcelerdeki yargı sayısıdır. Araştırmacılara göre bir birleşik tümcede en az iki yargı bulunur. Ancak içerisinde eylemsi ya da şart kipiyle çekimlenmiş bir eylem bulunan yan tümcelerle kurulan tümcelerin yargı bildirip bildirmediği, dolayısıyla birleşik olup olmadığı tartışma konusudur.

Bu çalışmada incelenen dil bilgisi kaynaklarında, araştırmacıların birleşik tümcenin tanımı üzerinde ana hatlarıyla uzlaştıkları görülmektedir. Bu tanım, yargı kavramını temel almaktadır ve şu şekildedir: İçerisinde birden çok yargı bulunan tümcelere birleşik tümce denir (Atabay vd., 2003, 95; Bilgin, 2002, 527; Bozkurt, 1995, 187; Hepçilingirler, 2006, 281; Zülfiyar, 1990, 142). Yargı kavramını temel almakla birlikte, birleşik tümceyi daha ayrıntılı tanımlayan dilciler de vardır. Örneğin, Şimşek'in (1987, 250) tanımı, bir birleşik tümcede yargıların birbirlerine işlevce bağlı olması gerektiğini bildirmektedir: "Birbirine işlevce bağlı iki ya da daha çok yargıyı yapısal bütünlük içinde anlatan tümceye bileşik tümce denir." Banguoğlu (2000, 546) da tanımında, yargılar arasında anlam ve şekil ilişkisi olması gerektiğini vurgulamıştır: "Anlam ve şekil ilişkileri olan birden fazla yargının bir araya gelmesiyle kurulmuş cümleye birleşik cümle adını veriyoruz."

Yargı kavramını temel alan ve yargılar arasındaki anlam ve şekil ilişkilerini vurgulayan birleşik tümce tanımlarının bazılarında çekimli eylem terimi de kullanılmaktadır. Örneğin, Koç (1990, 434), birleşik tümceyi şu şekilde tanımlamıştır: "İçinde birden çok çekimli eylem bulunan, dolayısıyla birden çok yargı taşıyan tümceye bileşik tümce (Alm. *zusammengesetzter Satz*; Fr. *phrase composée*; İng. *compound sentence*) adı verilir." Korkmaz (1992, 26), birleşik tümceyi daha ayrıntılı bir biçimde, "İçinde esas yargının bulunduğu bir temel cümle ile temel cümleyi anlam ve görev bakımından tamamlayan, fiili çekimli olan ve değişik yapı özelliklerine sahip bulunan bir veya daha fazla yan cümlelerden oluşmuş cümle türü" olarak tanımlamıştır.

Bu tanımlarda yer alan çekimli eylem teriminin anlamı ve kapsamı, araştırmacıların birleşik tümce konusundaki görüşleri üzerinde etkili olmaktadır. Tanımlara bakıldığında, çekimli eylemin yüklemi karşılamak için kullanıldığı görülmektedir. Böylece “çekimli eylem=yüklem=yargı” gibi bir algılama ortaya çıkmaktadır. Gece’nin (1998, 333) yüklem tanımı da bu durumu destekler niteliktedir: “Sadece yalın anlamda bir eylem kavramı için değil, herhangi bir eylemin, yalın, türemiş veya birleşik bir eylemin çekim yoluyla şekle, zamana ve şahsa bağlanarak, en azından bir özneyle dizimsel bir yapı oluşturmuş, kesin bir hükme bağlanan şeklidir.”

Türkiye Türkçesindeki dil bilgisi kaynaklarında bazı araştırmacıların üzerinde uzlaştıkları bir birleşik tümce tanımı ise ana hatlarıyla şu şekildedir: Birleşik tümce, bir temel tümce ile onu tümleyen bir ya da birden çok yan tümceden oluşan tümcedir (Aktan, 2009, 128; Demir, 2006, 240; Dizdaroğlu, 1976, 191; Ediskun, 1992, 381; Eker, 2005, 481; Ergin, 2005, 382; Hatiboğlu, 1982, 146; Özkan ve Sevinçli, 2008, 160; Ulaş, 2003, 40). Temel tümce ve yan tümce kavramlarını esas alan bu tanımın, yargı kavramını esas alan birleşik tümce tanımından daha çok tercih edildiği görülmüştür. Araştırmacılar, bir birleşik tümcede tek bir temel tümce ve bir ya da birden çok yan tümce bulunduğu hususunda birleşmektedir. Burada asıl sorun, yine yargı teriminin anlam ve kapsamına dayanmaktadır. Zira temel tümce ve yan tümce terimlerinin açıklanmasında da yargı teriminden yararlanılmaktadır.

Dizdaroğlu’na (1976, 190) göre birleşik tümcelerde yan tümceler, *yan yargılar* ifade eder ve temel tümcenin tamamlayıcısı, yardımcısı olduklarından temel tümceye bağımlıdır. Yan tümceler, bir duygunun, bir düşüncenin çekirdeğidirler; fakat kesin bir yargı birimi değildirler, yani *tam yargı* bildirmezler. Yan tümcelerin tek başlarına bağımsız yargı bildiremedikleri hususunda pek çok araştırmacı hemfikirdir. Bu araştırmacılara göre, yan tümcelerin işlevi, temel yargıyı belirginleştirmek, anlam bakımından desteklemektir (Şimşek, 1987, 251; Ediskun, 1992, 381-382; Demir, 2006, 240; Banguoğlu, 2000, 546).

Delice (2003, 142), birleşik tümcelerin bünyesinde tek yüklem barındırdığını ifade etmiştir. Ancak ayrıntılı tümce çözümlemesinde bir birleşik tümcede başka yüklem ve yüklemsilerin varlıkları ortaya çıkar. Yan tümcelerin temel tümceye bağımlı olduklarını ifade eden Koç’a (1990, 435) göre de yan tümcenin eylemi temel tümcenin eyleminden farklı çekim ekleri alır. Yan tümcenin yüklemi, yüklem çekim ekleri açısından tam donanımlı değildir. Yan tümceler temel tümce içinde üstlendikleri görevlere göre değişik yapısal özellikler gösterirler ve değişik dil bilgisel işlemlerden geçerek kurulurlar. Örneğin, sıfat işlevinde kullanılan yan tümcelerle özne ve tümleç görevi üstlenen yan tümceler arasında yapısal farklar bulunur (Erkman-Akerson ve Ozil, 1998, 331-332).

Bununla birlikte, yan tümcelerin bağımsız birer yapı olmadığı ve tam yargı bildirmediği görüşüne katılmayan araştırmacılar da bulunmaktadır. Örneğin Demir (2006, 241), yan tümcelerin kuruluş olarak bağımsız birer tümce olduğunu ifade etmiştir. Eker’e (2005, 481) göre de yan tümceler kuruluş bakımından tümce değerindedir ve bir yargı bildirir; ancak bu yargı, temel tümcenin yargısını tamamlayıcı, destekleyici niteliktedir. Yan tümcelerin yargı bildiren sözcük ya da sözcük grupları olduğunu düşünen araştırmacılar (Zülfikar, 1990, 142; Ulaş, 2003, 40; Gencan, 2001, 154; Tulum, 1990, 193; Özkan ve Sevinçli, 2008, 160; Bilgin, 2002, 529), yan tümcelerin eylemsilerle, şart biçimleriyle vb. kurulabileceğini belirtmektedir.

Yukarıdaki görüşlerden farklı olarak, Türkiye Türkçesinde birleşik tümcenin bulunmadığını, bütün tümcelerin basit yapıda olduğunu savunan bir görüş de mevcuttur. Örneğin Karahan’a (2000, 18) göre, tümce, “tek yargı” eksenlidir ve bu yargı “bitmişlik” ifade eder. Buna göre tümce ve basit tümce kavramları örtüşmektedir. Yani tümce ile basit tümce kavramları denk, eşittir. Araştırmacı, parçanın bütünü kendisi olamayacağı görüşünden yola çıkarak, birleşik tümceye itiraz etmektedir. Çünkü ona göre tüm tümceler basit tümcedir.

Karahan (1994, 20), araştırmacıların yargı kavramının tümcenin varlığı için gerekli olduğu konusunda hemfikir olduklarını ifade etmiştir. Ancak araştırmacılar “yargı” ve “yapı” kavramlarında uzlaşmamaktadır. Tek bir yargıdan oluşan, yani tek bir yüklemi bulunan tümceler, bütün araştırmacılar tarafından basit yapı kabul edilir. Ancak yan tümceleri master, ortaç ve ulaç ile kurulan tümceler, kimi araştırmacılar tarafından basit tümce kabul edilirken, kimi araştırmacılar tarafından birleşik tümce kabul edilir. Bu tür tümceleri basit kabul eden araştırmacılar, eylemsilerin yargı bildirmediğini savunur. Aynı tür tümceleri birleşik kabul eden araştırmacılar ise eylemsilerin yargılı, yarım yargılı veya yan yargılı olduğunu belirtir. Bu tümceler, “birden çok hüküm bildiren tümce” veya “bir baş tümce ile onun üyelerinden birinin yerini alan bir ikincil tümceden meydana gelen tümce” şeklinde tanımlanır. Bu durumda, master, ortaç ve ulaç ile kurulan yan tümceler yargı bildiren ikincil cümleler olarak kabul edilmektedir. Karahan’a (1994, 22) göre, böyle bir değerlendirme, yargı kavramı ile çelişmektedir. Bir sözcükte yargı ya vardır ya da yoktur ve

master, ortaç ve ulaçlar yargı bildirmeyen sözcüklerdir. Bunlar tümcede ad, sıfat, zarf görevi yapan sözcüklerdir. Benzer görüşte olan Zülfikar'ın (1995, 648) bu hususla ilgili saptaması ise şu şekildedir: "Cümlede fiilden yapılmış isim, zarf ve sıfat görevindeki şekillerin bir yargı taşımadığı ve bir zamana bağlı bulunmadığı göz önüne alınırsa, bunlarla kurulan gruplara yan cümle denemez dolayısıyla bu yapılar birleşik bir cümle diye gösterilemez."

Görüldüğü gibi yargı terimi Türkiye Türkçesi dil bilgisi çalışmalarında birleşik tümcenin tanımını yapmakta ve birleşik tümce türlerini belirlemede kullanılmaktadır. Araştırmacılar, birleşik tümcenin "içerisinde birden çok yargı bulunan tümce" biçimindeki tanımında uzlaşmaktadır. Ancak bu araştırmacıların yargı teriminin tanımında hemfikir olmadıkları görülmüştür. Bununla birlikte birleşik tümce türleri belirlenirken de yargı terimi öne çıkmaktadır. İçerisinde eylemsi ya da şart kipiyle çekimlenmiş bir eylem bulunan yan tümcelerle kurulan tümcelerin yargı bildirip bildirmediği, dolayısıyla birleşik olup olmadığı tartışma konusudur. Bu sebeple, yargı teriminin araştırmacıların üzerinde uzlaşacağı bir tanımının yapılması gerekmektedir. Ancak bundan önce yargı sözcüğünün kökeni hakkında kısa bir açıklama yapmak yararlı olacaktır.

4. Yargı Teriminin Kökeni

Yargı teriminin tanımı ve kapsamı ile ilgili daha açık bir fikir edinebilmek için sözcüğün kökenin incelenmesinin uygun olduğu düşünülmüştür. Böylece sözcüğün bugünkü anlamı ile ilk anlamı arasında bir bağlantı kurmak ve günümüzdeki ifadesinin kapsamını belirlemek mümkün olabilir. Alanyazınında yargı sözcüğünün kökeni ile ilgili pek çok araştırma yapıldığı ve farklı görüşlerin ortaya atıldığı tespit edilmiştir.

Hacıeminoğlu (2008, 19), Türkçenin tarihi boyunca, eylemden ad türeten *-gl, -gU* biçimbiriminin işlek olarak kullanıldığını ifade etmiştir. Bu biçimbirim, genellikle tek heceli eylem köklerine gelir. Zülfikar (1991, 86), Cumhuriyet döneminde bu biçimbirimle Türkçe kökenli karşılığı türetilen sözcüklerden birinin, *hüküm* sözcüğünü karşılamak üzere yapılan *yargı* sözcüğü olduğunu ifade eder. Türkçede aynı zamanda, addan ad türeten *+KU* biçimbirimi de bulunmaktadır. Gabain (2007, 45), ad veya sıfat yapan bu biçimbirimin seyrek kullanıldığını ifade eder. Erdal (1991, 164) ise bu biçimbirimin adlara gelen ve bunlardan soyut anlamlı adlar türeten bir biçimbirim olduğunu belirtir. *Yargı* sözcüğünün "kesmek, biçmek, ikiye ayırmak" anlamlarındaki *yar-* eylem kökünden türediği görüşü yaygın olmakla birlikte bu hususta farklı düşünceler de mevcuttur.

Clauson (1972, 963), *yargı* sözcüğünün *yar-* eyleminden türediğini ve "kesme, bölme aleti; yasal karar" anlamlarına geldiğini belirtir. Araştırmacıya göre, *yargı* sözcüğü Moğolcadan önce tespit edilmemiştir ancak sözcüğün daha erken dönemde ortaya çıktığına kuşku yoktur. Nişanyan (2009, 492) da *yargı* sözcüğünün *yar-* eyleminden türetildiğini ifade eder ve Eski Türkçedeki *yar-* eyleminin tanımını "bölmek, kesmek, ikiye ayırmak; geçmek, ötekini geride bırakmak" biçiminde yapar.

Bu aşamada, *yar-* eyleminin Türk dilinin yazılı kaynaklarındaki anlamları da yol gösterici olmaktadır. Gabain (2007, 309), *Eski Türkçenin Grameri*'nde *yar-* eylemini "yarmak, yırtmak"; Erarslan vd. (1979, 523) *Kutadgu Bilig*'de "yarmak"; Atalay (1972, 145) ise *Dîvân-ı Lügati't-Türk*'te "yarmak, bir şeyi keserek zorla yarmak, parçalamak, yere sınır çizmek" biçiminde anlamlandırılmıştır. Ata (2007, 227), "bölmek, yarmak" anlamı taşıyan *kes-*, *biç-* gibi eylemlerin de Kur'an tercümelerinde "hüküm vermek" anlamına geldiği belirtmektedir.

Gülensoy (2007, 1068-1069) da *yargı* sözcüğünü *yar-* köküne dayandırır. Ancak araştırmacıya göre, *yar-* eylemi **ya* yansıma sözcüğünden *+r* ile oluşmuş, "bağırma, duyurma, ilan etme" anlamlarına gelen bir sözcüktür. *Yargı* sözcüğünün Eski Türkçede "karar, hüküm" anlamlarına geldiğini belirten Gülensoy (2007, 1074), sözcüğü "kavrama, karşılaştırma, değerlendirme gibi yollara başvurarak, kişi, durum veya nesnelere eleştirici bir biçimde değerlendirilmesi, hüküm" biçiminde tanımlar.

Bununla birlikte, Gülensoy (2007, 1068-1069), *yar-* eylemini Moğolca *car, caru* adlarıyla karşılaştırır. Doerfer (1975, 1848-1849) de *car* sözcüğünün Moğolcadaki "çağrı, ilam, haberci, ünlem" anlamlarına dikkat çeker. Benzer biçimde Nişanyan (2009, 492), Moğolcada "yargı, mahkeme" anlamlarına gelen *cargu* sözcüğünün *yargı* ile ilişkisine değinir. Sevortyan (1974, 134) da *car* sözcüğünün "haber, ilan" anlamlarına değinmiştir. Güner (2013, 1556-1558) de *car* kökünü temel kabul etmiştir.

Car sözcüğüne Türkiye Türkçesinde de rastlanmaktadır. Türk Dil Kurumu'nun *Güncel Türkçe Sözlük*'ünde "çağrı, tellal ile duyurma; ilan; tehlike durumu" anlamları ile *car* adı yer almaktadır. Aynı sözlükte *car* adından türetilmiş bir *carla-* eylemi bulunmaktadır: "1. Bağırarak konuşmak. 2. Çok söylemek. 3. Nara atmak, haykırmak. 4. (-i) İlan etmek, duyurmak." Sözcüğün tanımında "konuşmak, söylemek"

anlamlarının yanında, Moğolcadakine benzer biçimde “ilan etmek, duyurmak” anlamlarının da yer alması dikkat çekicidir. *Türkiye Türkçesi Ağzları Sözlüğü*'nde de *car* sözcüğü “çağrı, tellâl ile duyurma” anlamlarıyla verilmiştir.

Sözcüklerin köken bakımından incelenmesinde ses, biçim ve anlam bilgisi bakımından benzer sözcüklerden yararlanılabilir. Erkinay (2012, 292), *yargı* sözcüğünün türevi olan *yarlık* sözcüğündeki *-lXk* biçimbiriminin addan ad yaptığını, dolayısıyla ad soylu sözcüklere eklendiğini ifade etmiştir. Öyleyse *yargı* sözcüğü için de ad soylu bir *yar* sözcüğü düşünülebilir. *Yar* ad kökünden türeyen *yarlık*, “buyruk, ferman” anlamında; *yargı* sözcüğü ise “mahkeme kararı” anlamlarında kullanılarak anlam değişmesine uğramışlardır. Daha önce belirtildiği gibi Türkçede addan ad türeten *+GU* biçimbirimi vardır ve bu biçimbirim soyut anlamlı adlar türetebilir (Erdal, 1991, 164; Gabain, 2007, 45). Ad soylu *yar* sözcüğünün anlamına bakıldığında “uçurum, açık, yarılmış dik bayır” ve “salya, tükürük” anlamlarıyla karşılaşılmaktadır (Gülensoy, 2007, 1068).

Özetle, *yargı* sözcüğünü köken bakımından inceleyen araştırmacılar üç farklı görüş ortaya koymaktadırlar:

1. “kesmek, biçmek, ikiye ayırmak” anlamındaki *yar-* + *-gl*, *-gU* eylemden ad yapan biçimbirim,
2. “uçurum; açık, yarılmış dik bayır” ya da “salya, tükürük” anlamındaki *yar* + *+GU* addan ad yapan biçimbirim,
3. “çağrı, ilam, haber, ünlem” anlamındaki Moğolca kökenli *car* + *+GU* addan ad yapan biçimbirim.

Bunlar arasında birinci görüş ön plandadır. Ancak *yar-* eylemi ile *yargı* sözcüğünün anlamı arasında net bir bağlantı bulunmamaktadır. Aynı sorun ikinci görüş için de geçerlidir. Ancak üçüncü görüşte anlam bağlantısı kurmak daha olası görünmektedir. Moğolca kökenli *car* sözcüğü “çağrı, ilam, haber, ünlem” anlamları bir dil bilgisi terimi olarak *yargı*yı ifade etmeye uygundur. Zira *yargı* teriminin “bitmiş bir fikri/tamamlanmış düşüncüyü bildiren söz” anlamı kabul edildiğinde *car* sözcüğü ile anlamsal bağlantı kolayca kurulabilmektedir. Burada Gülensoy'un bu üç görüşten ayrı değerlendirilebilecek görüşü de göz önüne alınmalıdır. Gülensoy (2007, 1068-1069) da *yargı* sözcüğünü *yar-* köküne dayandırır. Ancak araştırmacıya göre, *yar-* eylemi **ya* yansıma sözcüğünden *+r* ile oluşmuş, “bağırma, duyurma, ilan etme” anlamlarına gelen bir sözcüktür. *Yargı* sözcüğünün Eski Türkçede “karar, hüküm” anlamlarına geldiğini belirten Gülensoy (2007, 1074), sözcüğü “kavrama, karşılaştırma, değerlendirme gibi yollara başvurarak, kişi, durum veya nesnelere eleştirici bir biçimde değerlendirilmesi, hüküm” biçiminde tanımlar. Bu durumda, Moğolca kökenli *car* ile **ya* yansıma sözcüğünden türeyen *yar-* eylemi aynı anlamdadır. Dolayısıyla hangisinden türemiş olursa olsun *yargı* sözcüğü “ilan etme, bildirme” anlamına sahiptir.

Bu aşamada dil bilgisi terimi olan *yargı*nın başka dillerde hangi terimlerle karşılandığına ve bu terimlerin kökenlerinde benzerlik olup olmadığına bakmak yararlı olabilir. Clauson (1872, 963), *yargı* sözcüğünün İngilizcedeki karşılığını *decision*, *judgement* olarak verir. Nişanyan (2009, 492) ise “yarmak, bıçakla vurup ayırmak; hüküm vermek” anlamlarına gelen ve kökeni Latince *decidere* sözcüğüne dayanan *decision* sözcüğünü *yargı*nın karşılığı olarak görür. Köken bilgisi kaynaklarına bakıldığında *decision* sözcüğünün *decide* eyleminden türediği, bu eylemin ise 13-15. yüzyıllar Ortaçağ Fransızcasına ait *décider* sözcüğünden geldiği görülmektedir. Bu sözcüğün kökeni ise Latince *dēcidere* sözcüğüne dayanır ve Sanskritçede “yırtmak” anlamına gelen *khidati* sözcüğü ile akrabadır. Latincedeki anlamı ise “iyice kesmek, karar vermek”tir (Partridge, 1966, 740-741; Skeat, 1967, 131; de Vaan, 2008, 169-170). Kabağaç ve Alova (1995, 151), daha ayrıntılı bir tanımlamayla *dēcidere* sözcüğünün anlamını “kesmek, kesip atmak ya da çıkarmak; karara varmak, kararlaştırmak, saptamak, belirlemek, sonuca bağlamak; son vermek” biçiminde vermiştir. Ancak İngiliz dil bilgisinde *yargı* için *judgement*, Fransız dil bilgisinde ise *jugement* terimi kullanılmaktadır. Her iki sözcük de *judge* sözcüğünden türemiştir. Sözcüğün kökü, Eski Latincedeki “yasaya işaret eden veya yasayı gösteren” anlamındaki *iudex* sözcüğüne dayanır (Partridge, 1966, 802; Skeat, 1967, 274). Dolayısıyla burada dil bilgisi bakımından, kimi araştırmacıların ifade ettiği ve Türkçe *yar-* ile kurmaya çalıştığı gibi bir “vur-, ayır-” anlam ilişkisi görülmemektedir.

Türkçedeki *yargı* teriminin eşanlamlısı olan Arapçadaki hüküm sözcüğü, *hkm* kökünden gelen *hukm* حکم biçimindedir ve “yargılama; *yargı*, karar, emir, kanun” anlamına gelmektedir. Ayrıca “güçlendirme, tahkim etme” aynı anlamın özel bir uzantısı olarak kabul edilebilir. Bu sözcüğün, asıl anlamı “ıslah amacıyla men etme, engelleme”dir. Zamanla değişik anlamlar da kazanan *hkm* kökünün bütün türevlerinde bu asıl anlamı bulmak mümkündür. Bu yapıda kullanılan sözcük, bir şeyin olumlu veya olumsuz olduğu konusunda karar vermek anlamındadır (Keskin, 2018, 437).

Arapçadaki *hkm* kökü aslında ıslah ve düzeltmek için, men etmek, önlemek, engel olmak anlamlarına gelir. Bunun ilk anlamı "hüküm" olup, zulümden ve haksızlıktan men etmek demektir. Hikmet sözcüğü de bu anlamdan türetilmiştir. Çünkü hikmet, insanı cehaletten ve kötü huylardan korur ve cahil olmanın önüne geçer. Hüküm ise bir şey hakkında onun ne olduğunu bildirmektir. Başkasını uymaya mecbur tutmadan, bir şeyin ne olduğunu veya ne olmadığını, nasıl olduğunu veya nasıl olmadığını söylemek anlamında kullanılır (Atay, 1986, 16; Yakıt, 1994, 19).

Atay (1986, 17), hükmün bir eylem olduğunu ve hareket ifade ettiğini belirtmiştir. Ancak hikmet bilgidir ve eylem halinde olmayan mutlak bir addır. Hikmeti harekete geçirecek olan ise hükümdür. Bu bakımdan hikmet, var olan bir bilgi ve bütün bir sistem ve onu istenildiği zaman çalıştırabilecek bir akıl ve zihin muhakemesini ifade eder. Hikmeti söze dökerek harekete geçiren ise hükümdür.

Yargı teriminin bazı dillerdeki karşılıklarının anlamı ve kökenleri hakkındaki açıklamalar, bu terimin Türkiye Türkçesindeki anlamının belirginleştirilmesine yardımcı olabilir. Bu sebeple İngilizce, Fransızca, Moğolca, Arapça gibi farklı dil ailelerine mensup olan ve Türkçeyi tarihî süreçte etkileyen dillerdeki yargı terimi anlamı, kökeni ve kullanımı bakımından ele alınmıştır.

Türkiye Türkçesi dil bilgisindeki yargı sözcüğünün kökeni çoğunlukla *yar-* eylemine ya da *yar* adına dayandırılmaktadır. Ancak yargı teriminin bugünkü kullanımı ile "kesmek, biçmek, ikiye ayırmak" anlamındaki *yar-* veya "uçurum; açık, yarılmış dik bayır; salya, tükürük" anlamındaki *yar* arasında bir anlam bağlantısı kurmak oldukça zordur. Bununla birlikte, Moğolca kökenli "çağrı, ilam, haber, ünlem" anlamındaki *car* sözcüğü yargı teriminin dil bilgisindeki anlamına uygun bir kök olarak düşünülebilir. Bu sözcük ile **ya* yansıma sözcüğünden türeyen *yar-* eylemi aynı anlamdadır. Dolayısıyla yargı sözcüğünün *car* ya da **ya* yansıma sözcüğünden türediğini ve "ilan etme, bildirme" anlamına sahip olduğunu düşünmek dil bilgisindeki terim anlamını da desteklemektedir.

5. Dil bilgisi kaynaklarında Yargı Teriminin Kullanımının Değerlendirilmesi

Dil bilgisi kaynaklarında yargı terimi tümcenin tanımı ve sınıflandırılmasında kullanıldığı halde bu kaynakların çoğunda yargı teriminin tanımlandığı görülmemektedir. Türkiye Türkçesinin dil bilgisi kaynaklarında "yargı=yüklem=tümce" biçiminde genel bir kabulün söz konusu olduğu anlaşılmaktadır. Bu kabule göre tümcede, yargı taşıyan unsur yüklem ve yüklem kip, zaman ve kişiye bağlanmış çekimli bir eylem ile oluşturulur. Yüklem, "bitmişlik ifade eder" ve "bir düşüncüyü, bir duyguyu, bir hareketi, bir olayı, bir isteği tam bir hüküm hâlinde, sözü dinleyende soruya yer bırakmayacak biçimde" dile getirir.

Ancak Delice (2012, 873) ve Bilgegil'in (1984, 12-13) de ifade ettiği gibi tümcenin yargı temeline dayalı ve çekimli bir eylemi şart koşan tanımı, tümce için doğru bir bakış açısını yansıtmamaktadır. Bunun sebeplerinden biri, tümcede bir sözcük veya sözcük öbeğinin de tümce içindeki yerine göre bir yargı ifade edebilmesidir. Bu durumda, yargı ifadesi için çekimli eylem zorunluluğu da ortadan kalkmaktadır. Bu hususla ilgili Delice'nin verdiği örnek gayet açıklayıcıdır. Araştırmacıya göre, "Evin önündeki ağaçtan kırmızı kazaklı iri yapılı çocuk herkesi şaşırtan bir çeviklikle atladi." dizgesi bir tümcedir ve "Evin önünde bir ağaç bulunmaktadır.", "Bir çocuk kırmızı kazak giymiştir.", "Bir çocuk iri yapılı olmasına rağmen çevik hareket etmiştir.", "İri yapılı çocuğun çevik hareketi herkesi şaşırtmıştır." gibi yargıları da tümce yargısının içinde bulunan sözcük ya da sözcük öbekleri iletmektedir. Bu nedenle, tümceyi yargı temeliyle tanımlamaya ya da açıklamaya çalışmak bizi doğru sonuçlara götürmemektedir.

Bununla birlikte, tümcenin tanımında karşımıza çıkan "yargı bildirme" ifadesi muğlak kalmaktadır. Araştırmacılar, tümcedeki yargıyı "sonucu verilen, sonucu bildirilen karar" olarak kabul etmektedirler. Bu kabule göre, "Yarın okula geleceğim." tümcesi bir kararı dile getirir ve yüklem taşıdığı bir yargıyı ifade eder. "Yarın okula gelecek misin?" tümcesinde ise sonucu verilen ya da bildirilen bir karar söz konusu değildir. Buradaki durum, kişinin zihninde ortaya çıkan bir sorunun sözle ifade edilmesidir. "Yarın okula gel." Tümcesi ise bir emir tümcesidir. Ancak burada da konuşucu/yazar olumlu ya da olumsuz bir karar bildirmemekte, dinleyici/okuyucunun yapmasını istediği eylemi bildirmektedir. Aynı tümce "Yarın okula gel!" biçiminde bir ünlem tümcesi de olabilir. Bu tümcede de bir karar değil, şiddetli bir isteği karşı tarafa bildirme vardır. Dolayısıyla soru, emir ya da ünlem tümcelerinde konuşucu/yazarın bildirdiği bir karar görülmemektedir. Ortada bir karar varsa bile bu dinleyici/okuyucunun kararıdır.

Öyleyse soru, emir ve ünlem tümceleri, tanımlardaki "yargı bildirme" işlevinde değildir. Dolayısıyla "yargı=yüklem=tümce" eşitliğini sağlamadığından tümce de olamaz. Ancak Türkiye Türkçesinin dil bilgisi kaynaklarına bakıldığında anlam bakımından tümcelerin genel olarak beş başlıkta ele alındığı görülmektedir: 1. Olumlu tümce, 2. Olumsuz tümce, 3. Soru, 4. Emir, 5. Ünlem tümceleri. Yani soru,

emir ve ünlem tümceleri “yargı bildirme” özelliğine sahip birer tümce olarak kabul edilmektedir. Burada bir çelişkinin olduğu açıkça görülmektedir.

Yargı sözcüğünün kökenine bakıldığında ise üç temel görüşle karşılaşmaktadır: 1. “kesmek, biçmek, ikiye ayırmak” anlamındaki *yar-* + *-gı*, 2. “uçurum; açık, yarılmış dik bayır” ya da “salya, tükürük” anlamındaki *yar* + *+gu*, 3. “çağrı, ilam, haber, ünlem” anlamındaki Moğolca kökenli *car* + *+gu*. Moğolca kökenli *car* sözcüğü “çağrı, ilam, haber, ünlem” anlamları ile bir dil bilgisi terimi olarak yargıyı ifade etmeye uygundur. Zira yargı teriminin “bitmiş bir fikri/tamamlanmış düşünceyi bildiren söz” anlamı kabul edildiğinde *car* sözcüğü ile anlamsal bağlantı kolayca kurulabilmektedir. Ayrıca Gülensoy’un ifade ettiği *yar-* eyleminin **ya* yansıma sözcüğünden *+r* ile oluşmuş, “bağırma, duyurma, ilan etme” anlamlarına gelen bir sözcük olduğu görüşü de göz ardı edilmemelidir.

Clauson (1972, 963), *yargı* sözcüğünün Moğolcadan önce tespit edilmediğini, ancak sözcüğün daha erken dönemde ortaya çıktığına kuşku bulunmadığını ifade etmiştir. Sözcüğün Moğolcadan önce tespit edilmemesi, ayrıca anlam bakımından Moğolcadaki *car* sözcüğüyle ilişkisinin kolayca kurulabilmesi ve *car* sözcüğünün bu anlamla günümüz Türkçesinde kullanımının devam etmesi bağlamında *yargı* sözcüğünün kökeni olarak *car* sözcüğü düşünülebilir. Buradan “bir fikri ya da düşünceyi ifade veya ilan etme, haber verme” anlamlarına ulaşmak mümkündür. Çağdaş Türk dillerinin dil bilgisine bakıldığında, yüklem tümcede yargıyı taşıyan unsur olduğunun belirtildiği ve yüklem için genellikle “haber” teriminin kullanıldığı görülmektedir. Öyleyse Türkiye Türkçesindeki *yargı* terimi de aslında bir duygu ya da düşünceyi haber vermek anlamına gelmektedir.

İngiliz dil bilgisinde *yargı* için *judgment*, Fransız dil bilgisinde ise *jugement* terimi kullanılmaktadır. Her iki sözcük de kökü Eski Latincedeki “yasaya işaret eden veya yasayı gösteren” anlamındaki *iudex* sözcüğüne dayanan *judge* sözcüğünden türemiştir. Dolayısıyla burada dil bilgisi bakımından, bazı araştırmacıların Türkiye Türkçesindeki yargı terimi ile *yar-* ile kurmaya çalıştığı gibi bir “vur-, ayır-” anlam ilişkisi görülmemektedir.

Türkçedeki yargı teriminin eşanlamlısı olan Arapçadaki hüküm sözcüğü, *hkm* kökünden türemiştir ve aslında “ıslah ve düzeltmek için, men etmek, önlemek, engel olmak” anlamlarına gelir. Bunun ilk anlamı “hüküm” olup, zulümden ve haksızlıktan men etmek demektir. Hikmet sözcüğü de bu anlamdan türetilmiştir. Çünkü hikmet, insanı cehaletten ve kötü huylardan korur ve cahil olmanın önüne geçer. Hüküm ise “bir şey hakkında onun ne olduğunu bildirmektir”. Başkasını uymaya mecbur tutmadan, bir şeyin ne olduğunu veya ne olmadığını, nasıl olduğunu veya nasıl olmadığını söylemek anlamında kullanılır. Hüküm bir eylemdir ve hareket ifade eder. Hikmet ise bilgidir ve eylem halinde olmayan mutlak bir addır. Hikmeti harekete geçirecek olan ise hükümdür. Bu bakımdan hikmet, bir bilgi ve onu istenildiği zaman çalıştırabilecek bir akıl ve zihin muhakemesini ifade eder. Hikmeti söze dökerek harekete geçiren ise hükümdür. Yani hüküm hikmetin dile getirilmiş, bildirilmiş biçimidir.

Sonuç

Yargı terimi, Türkiye Türkçesinin dil bilgisi kaynaklarında tümcenin tanımı, açıklanması ve sınıflandırılmasında temel kistas olarak kullanılmaktadır. Kaynaklarda “yargı=yüklem=tümce” biçiminde genel bir kabul ile karşılaşmaktadır. Ancak tümcenin yargıya dayanan ve yargıyı sağlayabilmek için çekimli bir eylemi şart koşan tanımı tümce için doğru bir bakış açısını yansıtmamaktadır. Zira tümcede bir sözcük veya bir sözcük öbeği de kullanıldığı yere göre yargı bildirebilir. Bu durumda, yargı ifade edebilmek için çekimli eylem kullanma zorunluluğu da ortadan kalkmaktadır.

Bununla birlikte, tümce tanımlarında kullanılan “yargı bildirme” ifadesi açık bir ifade olmaktan uzaktır. Araştırmacılar, yargıyı “sonucu verilen, sonucu bildirilen karar” olarak kabul etmektedirler. Ancak soru, emir ya da ünlem tümcelerinde konuşucu/yazarın bildirdiği bir karar görülmemektedir. Ortada bir karar varsa bile bu, konuşucu/yazarın değil, dinleyici/okuyucunun kararıdır. Öyleyse soru, emir ve ünlem tümceleri, tanımlardaki “yargı bildirme” işlevinde değildir ve “yargı=yüklem=tümce” eşitliğini sağlamadığı için tümce de olamaz. Fakat Türkiye Türkçesinin dil bilgisi kaynaklarında anlam bakımından tümcelerin olumlu tümce, olumsuz tümce, soru tümcesi, emir tümcesi ve ünlem tümcesi olmak üzere sınıflandırıldığı görülmektedir. Yani yapı bakımından “yargı bildirme” özelliği olmadığı belirtilen soru, emir ve ünlem tümceleri anlam bakımından ele alındığında bu özelliğine sahip birer tümce olarak kabul edilmektedir. Burada bir çelişkinin olduğu açıktır.

Türkiye Türkçesindeki *yargı* terimi de aslında bir duygu ya da düşünceyi haber vermek anlamına gelmektedir. Doğu ve Batı dillerinde de dil bilgisindeki yargı teriminin kökenine bakıldığında terimin “bir

seyin olumlu veya olumsuz olduğu konusunda karar vermek” anlamında kullanıldığı görülmektedir. Buna göre yargı, zihinden geçenlerin dile getirilmiş, bildirilmiş biçimindedir.

Bu bilgilerden hareketle, Türkiye Türkçesinin dil bilgisinde, yargı teriminin “sonucu verilen, sonucu bildirilen karar” olarak değil, “bir fikri ya da düşüncüyü ifade veya ilan etme, haber verme” biçiminde tanımlanması daha uygun görünmektedir.

KAYNAKÇA

- Akarsu, Bedia (1988). *Felsefe Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Aktan, Bilal (2009). *Türkiye Türkçesinin Söz Dizimi*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Ata, Aysu (1997). *Kıyasü'l-Enbiyâ II Dizin*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Atalay, Besim (1972). *Dıvanü Lügati't-Türk*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Atay, Hüseyin (1986). Müslümanlarda Şüphecilik. *AÜİFD*, XXVIII (1986), s. 1-22.
- Atabay, Neşe, Özel, Sevgi ve Çam, Ayfer (2003). *Türkiye Türkçesinin Sözdizimi*. İstanbul: Papatya Yayıncılık.
- Banguoğlu, Tahsin (2000). *Türkçenin Grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Başkan, Özcan (1988). *Bildirişim İnsan Dili ve Ötesi*. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınları.
- Bilgin, Muhittin (2002). *Anlamdan Anlatıma Türkçemiz*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Bozkurt, Fuat (1995). *Türkiye Türkçesi*. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Cevizci, Ahmet (2005). *Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Clauson, Gerard (1972). *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*. Oxford.
- Delice, H. İbrahim (2003). *Türkçe Sözdizimi*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Demir, Tufan (2006). *Türkçe Dil Bilgisi*. Ankara: Kurmay Yayınları.
- Dizdaroğlu, Hikmet (1976). Bir Sözdizimi Kitabı [Mazhar Kükey: Uygulamalı Örneklerle Türkçenin Sözdizimi]. *Türk Dili Dergisi*, 300, s. 456-460.
- Doerfer, Gerhard (1963-1975). *Türkische und Mongolische Elemente im Neupersischen*. I-IV, Wiesbaden.
- Ediskun, Haydar (1992). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Eker, Suat (2005). *Çağdaş Türk Dili*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Eraslan, Kemal, Sertkaya O. Fikri ve Yüce Nuri (1979) *Kutadgu Bilig III Dizin*. İstanbul: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları: 47.
- Erdal, Marcel (1991). *Old Turkic Word Formation*. I-II, Wiesbaden: Otto Harrassowitz.
- Ergin, Muharem (2005). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak Yayınları.
- Erkinay, H. Kübra (2012). ‘Yargı’ Sözcüğünün Kökenine İlişkin. *V. Uluslararası Genç Türkologlar Sempozyumu (25-27 Nisan, 2012) Bildirileri*, Bişkek, s. 287-296.
- Erkman-Akerson, Fatma, Ozil, Şeyda (1998). Türkçede Niteleme: Sıfat İşlevli Yan Tümceler. *İlmî Araştırmalar: Dil, Edebiyat, Tarih İncelemeleri*, 6 (1998): 367.
- Gabain, A. Von (2007). *Eski Türkçenin Grameri*. (Çeviren: Mehmet Akalın), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Gece, K. Mehmet (1998). Türkiye Türkçesinde Bağlı Cümle. *Türk Dili Dergisi*, 562, s. 332- 339.
- Gencan, T. Nejat (2001). *Dil Bilgisi*. Ankara: Ayraç Yayınları.
- Gülensoy, Tuncer (2007). *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü*. I-II, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Güner, Güner (2013). *Yarlıg “Buyruk, Emir, Ferman” ve Yarlıka- “(Tanrı) Buyurmak; Lütfetmek” Kelimelerinin Kökeni Üzerine Yeni Görüşler*. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 8/1 Winter*, s.1553-1560.
- Hacıeminoğlu, Necmettin (2008). *Karahanlı Türkçesi Grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Hançerlioğlu, Orhan (1982). *Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Hatiboğlu, Vecihe (1972). *Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Hatiboğlu, Vecihe (1982). *Türkçenin Sözdizimi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları.
- Hengirmen, Mehmet (2009). *Dilbilgisi ve Dilbilim Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Engin Yayınevi.
- Hepçilingirler, Feyza (2006). *Türkçe Dil Bilgisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kabağaç, Sina, Alova, Erdal (1995). *Latince Türkçe Sözlük*. İstanbul: Sosyal Yayınları.
- Karahan, Leyla (1994). Türkçede Birleşik Tümce Problemi. *Türk Dili Dergisi*, 505, s. 19-23.
- Karahan, Leyla (2000). Yapı Bakımından Cümle Sınıflandırmaları Üzerine. *Türk Dili Dergisi*, 583, s. 16- 23.
- Kerimoğlu, Caner (2016). Sözcük Öbeği Olarak Cümle ve Bir Öbek Önerisi. *Türkiyat Mecmuası*, c. 26/2, s. 241-245.
- Keskin, Mustafa (2018). Kur'an'da “hkm” Kökünden Türeyen Kelimelerin Semantik Tahlili. *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 5, S. 9, s. 431-462.
- Koç, Nurettin (1990). *Yeni Dil Bilgisi*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Koç, Nurettin (1992). *Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Korkmaz, Zeynep (1992). *Grammer Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Nişanyan, Sevan (2009). *Sözlerin Soyağacı Çağdaş Türkçenin Etimolojik Sözlüğü*. İstanbul: Everest Yayıncılık.
- Özkan, Mustafa (2013). *Türkçe Cümle Bilgisi-II*. (Ed. Mustafa Özkan, Hülya Pırlanca). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Ofseti.
- Özkan, Mustafa ve Sevinçli, Veysi (2008). *Türkiye Türkçesi Söz Dizimi*. İstanbul: 3F Yayınevi.
- Partridge, Eric (1966). *Origins A Short Etymological Dictionary of Modern English*. Routledge: London-New York.
- Rosenthal, M., Yudin, P. (1972). *Materiyalist felsefe sözlüğü*. (Çev. Aziz Çalışlar). İstanbul: Sosyal Yayınlar.
- Sevortyan, E. Vladimiroviç (1974-1997). *Etimologičeskiy Slovar' Tyurkskix Yazıkov*. I-VII, Moskva.
- Skeat, W. William (1967). *A Concise Etymological Dictionary of the English Language*. Oxford University Press, Ely House, London.
- Şimşek, Rasim (1987). *Örneklerle Türkçe Sözdizimi*. Trabzon: Kuzey Matbaacılık.
- Topaloğlu, Ahmet (1994). *Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Ötügen Yayınları.
- Tulum, Mertol (1990). Orhon Yazıtlarında Birleşik Cümleler ve Baş Cümle ile Yardımcı Cümle İlişkileri. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, s. 193-205.
- Vaan, Michiel (2008). *Etymological Dictionary of Latin and the Other Italic Languages*. Brill: Leiden-Boston.
- Yakıt, İsmail (1994). Doğru Bir Kur'an Tercümesinde Semantik Metodun Önemi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, s. 17-24.
- Zülfikar, Hamza (1990). *Dil Bilgisi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Zülfikar, Hamza (1991). *Terim Sorunları ve Terim Yapma Yolları*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.